

Слободян Р.В.

Національна школа суддів України, головний науковий співробітник

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ КОНТРОЛЮ ЯК НОВЕЛА ІНСТИТУТУ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ В УКРАЇНІ

Зміни, які сталися в Україні за останні десятиріччя, показують, що вона стала на шлях розбудови правової держави. У зв'язку із цим особливого значення набувають такі вічні цінності, як гарантії захисту прав і свобод людини і громадянина. У правовій державі людина, її права і свободи проголошені найвищою цінністю, їх визнання і забезпечення відповідними гарантіями - найважливіший обов'язок держави.

Новим Кримінальним процесуальним кодексом України запроваджується і новий для незалежної України запобіжний захід, і якщо порядок обрання домашнього арешту відносно урегульований, то процесуальний порядок його застосування (особливо із використанням електронних засобів контролю) не має чітко визначеного механізму. Це пов'язано не тільки з відсутністю практики застосування домашнього арешту, але також і з процесуальною невизначеністю реалізації зазначеного запобіжного заходу.

Розгляд у другому читанні Проекту Кримінального процесуального кодексу України (далі - Проект) на разі перенесений на 10 квітня 2012 року через значну кількість поправок, внесених депутатами. Цей документ, який налічує майже 1400 сторінок, передбачає відносно нову систему запобіжних заходів: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт і тримання під вартою. (10 квітня Верховна Рада України розгляне у другому читанні проект Кримінально-процесуального кодексу України. Прес- служба Верховної Ради України. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/pubHsh/printable_artide?art_id=303371). Для українського законодавства запобіжний захід у вигляді домашнього арешту не є інновацією. Попри це, безперечною новелою інституту домашнього арешту стане використання правоохоронними органами електронних засобів контролю.

Для початку розглянемо порядок *обрання* щодо підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. Правом застосовувати даний запобіжний захід наділені: під час досудового розслідування слідчий суддя (за клопотанням слідчого погодженого з прокурором або за клопотанням прокурора), а під час судового провадження - суддя (за клопотанням прокурора). Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу внутрішніх справ за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого. Орган внутрішніх справ повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано зазначений запобіжний захід, і повідомити про це слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження (Проект Кримінального процесуального кодексу України № 9700 від 13.01.2012 р. Текст станом на 12.01.2012 р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://w1.d.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_r?pf3511=42312).

Звертаючись до процесуального порядку *застосування* домашнього арешту, слід детально розглянути форми і методи контролю за дотриманням особою, що перебуває під домашнім арештом, належної поведінки. Важливо розуміти: такий запобіжний захід

запроваджується не для того, щоб ущемити людину, зробити її життя гіршим, а як вимушене обмеження конституційних прав, спрямоване на те, щоб ця особа завжди була доступна для слідства і суду. (Зустріч з ініціативи Національної школи суддів України з керівником головного управління з питань судоустрою адміністрації Президента України А.В. Портновим, 6 березня 2012 р., м. Київ, Національна академія прокуратури України).

На нашу думку, слід виділяти процесуальну та позапроцесуальну форми такого контролю. Зазначені форми можуть реалізовуватися як самостійно, так і в поєднанні одна з одною в залежності від конкретних обставин, фактичних даних у справі, особи підозрюваного, обвинуваченого, а також видів та кількості обов'язків, які до такої особи застосовуються.

До позапроцесуальних методів контролю можна віднести: використання «випадкового» телефонного дзвінка (полягає в тому, що в будь-який час контролюючий орган чи посадова особа можуть здійснити дзвінок на стаціонарний телефон за місцем знаходження підконтрольної особи, на який він має відповісти); автомобільне і (або) піше патрулювання нарядів поблизу житла підозрюваного, обвинуваченого; проведення профілактичних та роз'яснювальних бесід з підозрюваним, обвинуваченим, у тому числі роз'яснення небажаних наслідків, які можуть настати в разі порушення домашнього арешту та інші.

Процесуальна ж форма контролю полягає у виконанні контролюючих функцій шляхом: відвідування житла особи, вимоги надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, проведення слідчих (розшукових) дій, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, використання електронних засобів контролю.

На разі не можна точно сказати, як буде діяти механізм застосування електронних засобів контролю. В більшості країн людина носить спеціальний браслет (на нозі або руці) із вбудованою системою GPS (англійською Global Positioning System - глобальна система позиціонування), сигнал якої відображається на моніторі в найближчому відділенні органу внутрішніх справ. Щойно вона залишає межі будинку, або намагається зняти браслет - на монітор надходить сигнал. Хоча у ряді країн зустрічаються і інші варіації, зокрема: використання електронних засобів голосової ідентифікації осіб, які телефонують чи відповідають на телефонний дзвінок, у тому числі з фіксацією місця розташування абонента в момент перевірки; використання електронних засобів відеоспостереження, встановлених в оселі підозрюваного, обвинуваченого та інші.

Зазначені електронні засоби контролю досить широко використовуються в країнах ближнього і далекого зарубіжжя. У той же час вітчизняними фахівцями протягом трьох місяців з моменту набрання сили новим Кримінальним процесуальним кодексом України органи Міністерства внутрішніх справ проведуть тендер і закуплять спеціальне обладнання. За переконанням керівника головного управління з питань судоустрою адміністрації президента України Андрія Портнова, невдовзі (хоча такої норми поки що немає в Проекті) можна буде застосовувати електронний моніторинг і для осіб, які за вироком суду за нетяжкі злочини будуть покарані обмеженням волі. Але це може бути запроваджено лише після ретельного вивчення проблем застосування нового Кримінального процесуального кодексу України. (А.В. Портнов: «Ми не пішли на компроміс із правоохоронними органами». Газета «Дзеркало тижня. Україна» №7, 24 лютого 2012 р.).

Отже, якщо людина не скоїла тяжкого насильницького злочину і не становить загрози

для суспільства, немає необхідності тримати її під вартою. Запровадження домашнього арешту як запобіжного заходу законодавець пов'язує із цілодобовою доступністю такої особи для слідства і суду. Вважаємо, що введення домашнього арешту стане одним із найгуманніших кроків законодавця, однак важливо, щоб така гуманізація не стимулювала зростання злочинності.